

Bennett Kovrig.

OF WALLS AND BRIDGES.

THE UNITED STATES AND EASTERN EUROPE.

New York and London : New York University Press, 1991.— 425 p.

Беннет Ковріг.

*ІЗ СТІН І МОСТІВ. СПОЛУЧЕНІ ШТАТИ ТА СХІДНА
ЄВРОПА.*

Нью-Йорк — Лондон. Вид-во Нью-Йоркського ун-ту, 1991.— 425 с.

Книга відомого політолога із США Беннета Ковріга «Із стін і мостів. Сполучені Штати та Східна Європа» — одна з перших монографій, що вийшла після революцій 1989 р. в останній. Вона присвячена відносинам США й країн згаданого регіону. Б. Ковріг — американець угорського походження, колишній керівник інформаційної служби радіостанції «Свободна Європа», нині — професор Торонтського університету. Він — один з типових представників правоконсервативного напрямку в політології Сполучених Штатів, автор багатьох книг і статей, у яких аналізується американська політика в Східній Європі. Його остання монографія є одночасно підсумком багаторічних пошуків та спроб по-новому оцінити основні моменти відносин США з державами вищезгаданого регіону.

Коло питань, порушених автором, відбито у самій назві книги. «Із стін і мостів» складалися непрості відносини Сполучених Штатів та Східної Європи, що формувалися протягом післявоєнних десятиріч. Це — стіни, які «запечатали герметичною залізною завісою від нормального контакту із Заходом» східноєвропейські народи, але водночас — і стіни, споруджені західними країнами через недостатнє розуміння Сходу. Що ж до мостів, то вони є символом надії на подолання цього нерозуміння. Самий вираз «будівництво мостів» уперше застосував президент Л. Джонсон у 1964 р. Він обіцяв, що США будуть споруджувати їх «через безодню, яка відділяє нас від Східної Європи». З того часу американськими політиками пройдений великий шлях, уроки якого досліджуються в праці Б. Ковріга.

Монографію можна умовно поділити на кілька частин. У першій — досліджуються внутрішньополітичні доктрини Сполучених Штатів, у другій — американські інтереси в окремих державах регіону. Третя частина присвячена правам людини у Східній Європі та ролі США в їх захисті, четверта — ролі економічного фактора в американській політиці у регіоні. Й остання, п'ята — питанням безпеки в Європі та перспективам її у глобальному масштабі.

Значний інтерес становить перша частина монографії, в якій простежується еволюція підходів Сполучених Штатів до Східної Європи: від упевненості, що остання «безповоротно приспана Радами» і можливо лише «стримувати» московську імперію в її післявоєнних кордонах (1945—1948 рр.), до концепції про «визволення поневолених народів» регіону, проголошеної Дж. Ф. Даллесом у 1949—1952 рр. У наступні роки заклики до «визволення» звучали рідше, а угорські події 1956 р. викликали в США «параліч бездіяльності», що пройшов тільки при президенті Дж. Кеннеді, який виступив у 1961 р. за «мирне залучення» східноєвропейських народів у західну сферу

впливу. Стратегія поступовості цього процесу, розроблена демократами, міняючи назви й модифікації («мирне залучення», «будівництво мостів», «диференціація»), проіснувала до сьогоднішнього дня. Вона виявилася найбільш близькою до реальності, виступаючи проти провокаційних дій, за сприяння мирним, еволюційним перемином у Східній Європі. Підбиваючи підсумок, Ковріг зазначає, що «мости, які були побудовані, досягли націй більше, ніж вони досягли окремих урядів». Спираючись на думку президента Дж. Буша та одного з найвідоміших дослідників зовнішньої політики Сполучених Штатів Дж. Кеннана, автор підтримує їх точку зору, що в дальшому «США будуть готові допомогти тим, хто допоможе собі сам».

Розгляд окремих аспектів американської політики Ковріг починає з проблеми прав людини у Східній Європі, оскільки «невід'ємні індивідуальні свободи ... мають універсальну цінність». Разом з тим він розуміє, що існування ідеалізму і реалізму неминуче призводить до компромісів. У політиці Сполучених Штатів ідеалізм часто поступався реальним розрахункам безпеки та політичної вигоди. Східноєвропейські проблеми підпорядковувалися насамперед проблемі відносин з СРСР.

Вивчаючи правозахисну діяльність окремих адміністрацій США, Ковріг звертає увагу на різницю в їх підходах до цієї справи. Й якщо на одному полюсі опинився Р. Ніксон, який на це питання не звертав уваги взагалі, то існує різниця і в поглядах тих президентів, хто приділяв захисту прав людини у Східній Європі велику увагу. Якщо Дж. Картер «підкреслював ідеологічно нейтральне поняття «недоторканності особи», то Р. Рейган твердо відстоював її політичні та громадянські права й пов'язував їх з американською традицією демократії «через обмеження уряду». Саме Р. Рейган заснував 1983 р. організацію, що розпочала «хрестовий похід проти комунізму». Це — Національний вклад у демократію, який на Східну Європу щороку витрачав близько 2,5 млн. доларів, або 16 % від загальних витрат на різноманітні проекти, що, на думку Ковріга, недостатньо.

Вирішальну роль у боротьбі за права людини і самовизначення країн Східної Європи, на думку автора, відіграли радіостанції «Свободна Європа» та «Свобода». Менш залежні від політичної кон'юнктури, ніж чиновники Сполучених Штатів, вони послідовно формували громадську думку східноєвропейців і тим самим готували ґрунт для революцій, які відбулися в регіоні.

Більш скромно Б. Ковріг оцінює економічні важелі американської політики у Східній Європі. Відповідна активність США тут завжди була досить низькою, за винятком коротких періодів розрядки на початку 70-х рр. та часів горбачовської перебудови. В інші роки торгівлі заважав цілий ряд заборон (закони про ембарго, довгі списки стратегічних товарів, які не підлягали ввезенню у держави регіону). Тому бізнесмени Сполучених Штатів опинилися цілковито несподіваними до несподіваних можливостей, що виникли у Східній Європі. Все ж автор вважає непоганими їх перспективи в Угорщині, Чехії та Словаччині, які раніше від інших санкціонували вільну зовнішню торгівлю. У дальшому він пропонує створити широкомасштабні програми економічного співробітництва, зразком для яких може стати план Маршалла. Це зовсім не гарантує швидкого успіху в розвитку господарства країн регіону. Більше того, автор застерігає проти надмірного оптимізму у цій справі. Економічна інтеграція двох Європ не буде легкою.

Розповідаючи про основні проблеми близького майбутнього, Ковріг констатує, що США нині знаходяться перед викликом, який їм кидає процес східноєвропейської реінтеграції. Це, на його думку, загрожує безпеці світу в цілому. Автор бачить кілька можливих варіантів розвитку регіону. «У кращому разі, — підкреслює він, — схід-

ноевропейська напруженість могла б триматися в шорах функціями СБСЕ та Ради Європи. У гіршому — фракції східноєвропейців стануть пішками в новому німецько-радянському контексті впливу». І тут автор виходить на одну з основних проблем зовнішньополітичної стратегії Сполучених Штатів: страх у майбутньому втратити свою зверхність на європейському континенті, уступити перше місце об'єднаній Німеччині. Це не парадокс: незважаючи на те, що нині США є як ніколи сильними у відсутності колишнього глобального противника — СРСР, саме цей фактор робить їх непотрібними в попередній якості для західноєвропейців.

Залишитися на континенті американці можуть, тільки пристосувавшись до нової ситуації, визнаючи повну рівність інших партнерів. А до цього, здається, ні політики, ні політологи Сполучених Штатів у більшості своїй не готові. Це стосується й Б. Ковріга, який наполягає, що «США повинні залишитися активно зайнятими як стабілізатор та гарант західноєвропейської безпеки в майбутньому».

О. І. БРУСИЛОВСЬКА (Одеса)

Czubiński A.

*WALKA O GRANICE WSCHODNIE POLSKI W LATACH
1918—1921.*

Opole, 1993.—314 S.

*Чубінський А. БОРОТЬБА ЗА СХІДНІ КОРДОНИ ПОЛЬЩІ
В 1918—1921 рр.*

Opole, 1993.—314 с.

У своїх дослідженнях польський учений А. Чубінський завжди прагне об'єктивно розібратися в найбільш складних проблемах європейської й національної історії новітнього часу. У цьому ж плані він підійшов і до питань взаємовідносин Польщі із своїми східними сусідами в насичений революційними подіями період розпаду європейських імперій та утворення незалежних національних держав після першої світової війни.

Рецензована монографія є спробою дати узагальнюючу, глибоко обгрунтовану джерелами й співставленням різних оцінок картину формування східних кордонів відновленої Польської держави у 1918—1921 рр. на широкому тлі міжнародних подій, позицій різних політичних сил у країнах Східної Європи. Зрозуміло, що автор насамперед має на меті представити погляд польської сторони на ці складні події. Але його погляд позбавлений намагань бачити лише позицію польської сторони, не беручи до уваги інтересів та цілей інших. Критичний підхід до проблеми, зважування суб'єктивних політичних намірів і отриманих реальних результатів — ось головний метод дослідника.

Проблема східних кордонів відновленої Польської держави стосується її взаємовідносин з українцями, білорусами, росіянами, литовцями й іншими народами Східної Європи, зачіпає широке коло питань, пов'язаних з міжнародними відносинами, революціями, формуванням незалежних національних країн та ін. Проте в обмеженій обсягом рецензії важко дати навіть їх побіжний перелік. Нашого читача найбільше цікавлять питання українсько-польських стосунків,